

De Gereedschapskist: aan de slag met palliatieve zorg voor mensen met een verstandelijke beperking

Ervaringen van zorgverleners voor en na een participatief actieonderzoek met de Gereedschapskist

Yvonne de Man
Hille Voss
Anke de Veer

NIVEL
Kennis voor betere zorg

Het Nivel levert kennis om de gezondheidszorg in Nederland beter te maken. Dat doen we met hoogwaardig, betrouwbaar en onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek naar thema's met een groot maatschappelijk belang. 'Kennis voor betere zorg' is onze missie. Met onze kennis dragen we bij aan het continu verbeteren en vernieuwen van de gezondheidszorg. We vinden het belangrijk dat mensen in staat zijn om deel te nemen aan de samenleving. Ons onderzoek draait uiteindelijk om de vraag hoe we de zorg voor de patiënt kunnen verbeteren. Alle onderzoeken publiceert het Nivel openbaar, dat is statutair vastgelegd.

April 2023

ISBN 978-94-6122-798-0

030 272 97 00

nivel@nivel.nl

www.nivel.nl

© 2023 Nivel, Postbus 1568, 3500 BN UTRECHT

Gegevens uit deze uitgave mogen worden overgenomen onder vermelding van Nivel en de naam van de publicatie. Ook het gebruik van cijfers en/of tekst als toelichting of ondersteuning in artikelen, boeken en scripties is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

Inhoud

Samenvatting	4
1 Inleiding	6
1.1 Achtergrond	6
1.2 De Gereedchapskist	6
1.3 Doelstelling en onderzoeksvragen	7
2 Methode	8
2.1 Participatief actieonderzoek	8
2.2 Vragenlijst onderzoek	9
2.3 Analyse	10
3 Resultaten	11
3.1 Achtergrondkenmerken respondenten	11
3.2 Bruikbaarheid en borging geïmplementeerde instrumenten	12
3.3 Kwaliteit	14
3.4 Organisatiebeleid	17
3.5 Vaardigheden	17
3.6 Ervaren veranderingen in de palliatieve zorg	18
4 Conclusie en reflectie	19
Referenties	22
Bijlage A	23
Bijlage B	38

Samenvatting

Het verlenen van palliatieve zorg aan mensen met een verstandelijke beperking is een complexe en uitdagende taak. Het is belangrijk dat deze mensen toegang hebben tot de juiste zorg en goed ondersteund worden in de laatste fase van hun leven, net als ieder ander. Het structureel verbeteren van het palliatieve zorgbeleid in instellingen voor mensen met een verstandelijke beperking is echter geen gemakkelijke opgave. Het Nivel heeft een zogenaamde Gereedschapskist gevuld met instrumenten waarvan aangetoond is dat ze helpen bij het verbeteren van palliatieve zorg (www.gereedschapskistpz.nl). Deze gereedschapskist bevat zeven instrumenten die gebaseerd zijn op wetenschappelijk onderzoek en/of vanuit de praktijk ontwikkeld zijn. Tien organisaties in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking implementeerden via participatief actieonderzoek over een periode van 2,5 jaar enkele zelf gekozen instrumenten uit de Gereedschapskist waarmee zij de palliatieve zorg beoogden te verbeteren. Het project is uitgevoerd met subsidie van het ZonMw programma 'Palliantie. Meer dan zorg'.

Het project is op verschillende manieren geëvalueerd, waaronder een documentanalyse, observaties, interviews en een kwantitatief vragenlijstonderzoek. Dit rapport beschrijft de resultaten van het kwantitatief vragenlijstonderzoek waarmee het perspectief van zorgverleners op de palliatieve zorg bij de start en het einde van de projectperiode in kaart werd gebracht.

In de gestructureerde online vragenlijst, die vanuit het Nivel werd verstuurd, beantwoordden zorgverleners vragen over de ervaren kwaliteit van de palliatieve zorg, het ervaren palliatieve zorgbeleid in de organisatie en de ervaren eigen vaardigheden in palliatieve zorg. Bij de nameting beantwoordden de zorgverleners ook vragen over de bruikbaarheid en implementatie van de gekozen instrumenten.

Bruikbaarheid en implementatie van instrumenten uit Gereedschapskist

Zorgverleners zijn bij de nameting positief over de instrumenten van de Gereedschapskist en 79% geeft aan dat de instrumenten bruikbaar zijn. Aan het einde van de projectperiode is 38% er van overtuigd dat de instrumenten goed geïmplementeerd en geborgd zijn in de organisatie. Een ruime helft (52%) weet minder zeker of de instrumenten goed geïmplementeerd en geborgd zijn, maar verwacht dat dit wel het geval is.

Kwaliteit van zorg

Een ruime meerderheid van 80% vindt dat de afgelopen twee jaar de kwaliteit van zorg is verbeterd. Deze ervaren verbetering is deels terug te vinden in de vergelijking tussen voor- en nameting.

Verbeteringen zijn gemeten wat betreft:

- De mate waarin cliënten altijd goede ondersteuning krijgen gericht op lichamelijk welbevinden (van 47% naar 59%).
- Tijdig signaleren van lichamelijke symptomen en problemen (van 16% naar 32% altijd).
- Altijd tijdig herkennen van psychische symptomen en problemen zoals angst of somberheid (van 11% naar 22% altijd).
- Vastleggen van gemaakte afspraken in het zorgdossier (van 56% naar 66% altijd).
- Bijstellen van gemaakte afspraken wanneer wensen of behoeften veranderen (van 50% naar 64% altijd).
- Samenwerken met andere organisaties in de regio gespecialiseerd in palliatieve zorg (van 16% naar 21% altijd).

- Zorg geboden door deskundige en evenwichtige zorgverleners (van 30% naar 35%).
- Evaluatie van de zorg na overlijden (van 48% naar 57% altijd).
- Bieden van nazorg aan nabestaanden (van 44% naar 52% altijd).

Op de meerderheid van de in de vragenlijst bevroegde kwaliteitsaspecten, ongeveer twee derde van alle kwaliteitsaspecten, is geen statistisch significante verandering gemeten.

Palliatief zorgbeleid

Een ruime meerderheid van 84% vindt dat de afgelopen twee jaar het palliatieve zorgbeleid op organisatieniveau is verbeterd. Dit is zichtbaar in de toename van het percentage zorgverleners dat bekend is met het palliatieve zorgbeleid in de organisatie. Een groter percentage van de zorgverleners weet bijvoorbeeld van het bestaan van protocollen, een gespecialiseerd team, aandachtsvelders en/of zorgconsulenten palliatieve zorg, scholingsmogelijkheden en het Netwerk Palliatieve Zorg. Zorgverleners hebben ook vaker met elkaar gesproken over wat zinnige zorg is in de laatste fase van het leven (van 50% naar 75%).

Vaardigheden

Driekwart van de zorgverleners vindt dat hun eigen vaardigheden in het bieden van palliatieve zorg zijn verbeterd in de afgelopen twee jaar. Dit zien we ook terug in de vergelijking tussen voor- en nameting, waar we op alle 22 bevroegde specifieke vaardigheden statistisch significante vooruitgang zien.

Conclusie

De resultaten wijzen erop dat het project heeft geleid tot de verbetering van de vaardigheden van zorgverleners in het bieden van palliatieve zorg en aan de verbetering van het palliatieve zorgbeleid in de organisatie. Dit vertaalt zich echter nog niet altijd in een betere ervaren kwaliteit van de zorg die wordt geboden. Een goed palliatief zorgbeleid en competente zorgverleners zijn echter wel essentiële voorwaarden voor goede zorg. Daarom kunnen we concluderen dat er een basis lijkt gelegd voor betere toekomstige palliatieve zorg.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

Het verlenen van palliatieve zorg aan mensen met een verstandelijke beperking is een complexe en uitdagende taak. Het is belangrijk dat zij toegang hebben tot de juiste zorg en ondersteuning krijgen tijdens de laatste fase van hun leven, net als ieder ander. Het bieden van hoogwaardige palliatieve zorg aan deze specifieke populatie vereist echter specifieke kennis, vaardigheden en beleid, en het bieden van passende zorg kan moeilijk zijn voor zorgverleners. Mensen met een verstandelijke beperking zijn extra kwetsbaar vanwege hun beperkte mogelijkheden om de regie over hun eigen leven te voeren.

Onderzoek heeft aangetoond dat het mogelijk is om instrumenten voor betere palliatieve zorg structureel onderdeel te maken van beleid en praktijk, mits voldaan wordt aan bepaalde randvoorwaarden. Zo bleek uit de evaluatie van het landelijke ZonMw Verbeterprogramma Palliatieve Zorg dat na afloop van verbeterprojecten veelal de geïmplementeerde palliatieve zorg nog steeds op een of andere manier werd gecontinueerd (de Veer e.a., 2018). Een belangrijke bevinding omdat continuering, zeker na afloop van projectgeld, in de regel lastig is.

Er zijn instrumenten voor palliatieve zorg specifiek voor mensen met een verstandelijke beperking ontwikkeld. Ook bleken buiten deze sector ontwikkelde instrumenten bruikbaar in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking (de Veer e.a., 2017). Echter ontbreekt het vaak aan een structureel palliatief zorgbeleid bij organisaties voor mensen met een verstandelijke beperking (Agora, 2017) en zijn ze niet aangesloten bij een Netwerk Palliatieve Zorg waardoor de implementatie achter kan blijven of verbetertrajecten niet altijd worden gestart. Dit kan bijdragen aan suboptimale palliatieve zorg die vaak laat in het ziekteverloop wordt gestart (Voss, 2017).

1.2 De Gereedheidskist

Het Nivel heeft een zogenaamde Gereedheidskist gevuld met instrumenten waarvan aangetoond is dat ze helpen bij het verbeteren van palliatieve zorg (www.gereedheidskistpz.nl). Deze gereedheidskist bevat zeven instrumenten die gebaseerd zijn op wetenschappelijk onderzoek en/of vanuit de praktijk ontwikkeld zijn, namelijk:

1. Zelfevaluatie palliatieve zorg, gebaseerd op het Kwaliteitskader palliatieve zorg (IKNL / Palliatief, 2017), waarmee het palliatieve zorgbeleid op organisatieniveau in kaart wordt gebracht. De Zelfevaluatie geeft het management, de teams en zorgverleners inzicht in het palliatieve zorgbeleid en welke elementen van palliatieve zorg verbeterd zouden kunnen worden. Het is geen interventie maar helpt de zorgorganisatie(s) met het inzicht krijgen en vormgeven van het beleid op organisatieniveau.
2. Wat wil ik? Als ik niet meer beter word ... (Nivel), een werkboek voor cliënten om wensen en behoeften duidelijk te maken.
3. Handreiking Besluitvorming over verhuizingen & medische interventies (Nivel), een methodiek voor zorgverleners en naasten om weloverwogen beslissingen te nemen.
4. Zorgen tot de laatste dag. Verhalen en adviezen voor zorgverleners over de palliatieve zorg voor mensen met een verstandelijke beperking” (Nivel), een boekje voor zorgverleners om kennis te

maken met palliatieve zorg. Het boekje bevat casuïstiek, reflectievragen, tips en doorverwijzingen.

5. Inspiratiecyclus STEM (Stichting STEM) ondersteunt zorgverleners om met zorgvragers in contact te zijn over hun (naderende) levenseinde.
6. Signalering (IKNL), ondersteunt zorgverleners bij het in kaart brengen van problemen van de cliënt om zo de juiste zorg te bieden.
7. Zorgconsulent palliatieve zorg (HAN). Zorgconsulenten zijn deels werkzaam in de uitvoerende zorgverlening op hun eigen werkplek en worden vrijgemaakt voor taken binnen hun functie als zorgconsulent. De zorgconsulent palliatieve zorg adviseert en ondersteunt het zorgteam. Daarnaast zet de zorgconsulent zich in om het palliatieve zorgbeleid op instellingsniveau vorm te geven.

Deze instrumenten kunnen los van elkaar of complementair als middel worden ingezet om verschillende aspecten van de palliatieve zorg te ondersteunen en te verbeteren. Tien organisaties in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking implementeerden door middel van participatief actieonderzoek over een periode van 2,5 jaar instrumenten uit de Gereedskapskist om de palliatieve zorg te verbeteren. In paragraaf 2.1 wordt de aanpak van het participatief actieonderzoek beschreven.

1.3 Doelstelling en onderzoeksvragen

In dit rapport worden de kwantitatieve resultaten gepresenteerd van het participatief actieonderzoek dat als overkoepelend doel had om de palliatieve zorg voor mensen met een verstandelijke beperking te verbeteren. Het rapport beschrijft het perspectief van zorgverleners aan het begin en aan het einde van de ruim 2,5 jaar durende projectperiode waarin gewerkt werd aan het verbeteren van de palliatieve zorg.

Daarbij worden de volgende onderzoeksvragen beantwoord:

1. In welke mate zijn (onderdelen van) de Gereedskapskist bruikbaar voor zorgverleners en geborgd in de organisatie?
2. Heeft het project geleid tot een betere kwaliteit van zorg in de organisatie?
3. Heeft het project geleid tot meer palliatieve zorgbeleid in de organisatie?
4. Voelen zorgverleners zich aan het einde van de projectperiode vaardiger in het bieden van palliatieve zorg?
5. Heeft het project geleid tot een door zorgverleners ervaren betere kwaliteit van zorg, beter palliatieve zorgbeleid in de organisatie en betere eigen vaardigheden?

2 Methode

2.1 Participatief actieonderzoek

Het project betreft een participatief actieonderzoek (Migchelbrink, 2018) waarbij mensen gezamenlijk aan de slag gaan om de palliatieve zorg te verbeteren.

Context-sensitieve aanpak

Elke zorgorganisatie heeft een actieonderzoeksgroep opgezet die de Zelfevaluatie palliatieve zorg heeft uitgevoerd (instrument 1). Op basis van de resultaten van de zelfevaluatie en de rapportage van de voormeting (zie 3.2 vragenlijstonderzoek) hebben ze bepaald aan welke essentie van het Kwaliteitskader Palliatieve Zorg ze gingen werken. Vervolgens hebben ze, samen met de zorgverleners, minimaal twee van de overige zes instrumenten uit de Gereedschapskist gekozen die volgens hen het meest bijdragen aan een verbetering van die essentie(s). Deze aanpak is ontworpen om contextgevoelig te zijn en zo te passen bij de specifieke behoeften van elke deelnemende organisatie en teams. Elke organisatie had dan ook een eigen vertrekpunt wat betreft de huidige kwaliteit van de palliatieve zorg, de competenties van de zorgverleners en het beleid in de organisatie. Elke organisatie heeft eigen specifieke doelen opgesteld om deze op verschillende gebieden te verbeteren. Daaropvolgend is door de actieonderzoeksgroep een implementatieplan opgesteld en uitgevoerd.

Elementen van het participatief actieonderzoek

Elementen van het participatief actieonderzoek in dit project waren onder andere:

- Een actieonderzoeksgroep gaat samen aan de slag met verbeteren van de palliatieve zorg. De groep bestaat uit mensen die betrokken zijn bij het palliatieve zorgaanbod, zowel vanuit de directe zorgverlening als vanuit het management. Cliënten en/of familie maken ook deel uit van de groep.
- De groepsdeelnemers werken samen op basis van gelijkwaardigheid en gaan samen aan de slag met het verbeteren van de palliatieve zorg. Al diegenen die het aangaat worden zoveel mogelijk betrokken bij de activiteiten.
- Elke organisatie voert de Zelfevaluatie palliatieve zorg uit en ontvangt een verslag van het vragenlijstonderzoek onder zorgverleners. In deze vragenlijst die aan het begin van het project (voormeting) worden ook verbeterwensen geïnterpreteerd.
- Elke organisatie implementeert minimaal twee andere instrumenten. De keuze van het instrument gebeurt mede op basis van de Zelfevaluatie en het verslag van het vragenlijstonderzoek.
- De implementatieaanpak in de deelnemende zorgorganisaties kan verschillen in opzet, uitvoer en onderzocht instrument; Ook kunnen organisaties eigen initiatieven of instrumenten die niet in de Gereedschapskist zitten implementeren.
- Aanpakken hebben gemeen dat ze allemaal een cyclus van observeren, reflecteren, plannen en doen doorlopen om zo hun doelen te behalen.
- Per te implementeren instrument wordt minstens één keer, maar ook iteratief, een cyclus van observeren, reflecteren, plannen, en doen doorlopen. Als iets niet volgens plan verloopt, worden er veranderingen aangebracht. Deze herhalende cyclus produceert typisch een patroon van continue kwaliteitsverbetering.
- Organisaties maken deel uit van het regionale Netwerk Palliatieve Zorg. Dit is een formeel en duurzaam samenwerkingsverband van zelfstandige organisaties die betrokken zijn bij palliatieve

zorg in een bepaalde regio. Organisaties binnen dit verband kunnen van elkaar kunnen leren en elkaar raadplegen.

- Iedere organisatie neemt deel aan zes nationale bijeenkomsten georganiseerd door het Nivel waarin de tien organisaties elkaar ontmoetten en ervaringen uitwisselden. Daarnaast is er een website gemaakt waarin betrokkenen uit de deelnemende organisaties documenten kunnen delen, elkaar vragen kunnen stellen en andere oproepen kunnen plaatsen.

Doelen van het participatief actieonderzoek

De doelen van het hele project waren:

1. Betere (ervaren) kwaliteit van palliatieve zorg voor personen met een verstandelijke beperking en hun dierbaren.
2. Beter palliatief zorgbeleid in de organisaties voor personen met een verstandelijke beperking.
3. Betere competenties van zorgverleners in het bieden van palliatieve zorg aan personen met een verstandelijke beperking.

Deelnemende organisaties

In totaal hebben tien organisaties, verspreid over het land, minimaal twee van de overige zes instrumenten uit de Gereedchapskist geïmplementeerd (Tabel 1). Per organisatie deden minimaal twee teams aan het project mee. Deze teams boden zorg aan mensen met een matige of (zeer) ernstige (meervoudige) verstandelijke beperking die met 24 uren begeleiding wonen in verschillende woonvormen.

Tabel 1 Aantal organisaties dat betreffend instrument uit de Gereedchapskist implementeerde

Instrument	Aantal organisaties
Het werkboek Wat wil ik? Als ik niet meer beter word	3
Besluitvorming over verhuizingen & medische interventies	2
Het boekje Zorgen tot de laatste dag	3
Inspiratiecyclus STEM	3
Signalering in de Palliatieve fase	7
Zorgconsulent palliatieve zorg	5

Duur van het project

De implementatieperiode duurde 2,5 jaar, van september 2020 tot en met februari 2023. Alle zorgorganisaties ontvingen subsidie vanuit het ZonMw programma 'Palliantie. Meer dan zorg' om het participatief actieonderzoek uit te voeren.

2.2 Vragenlijstonderzoek

Zowel bij de start van het implementatietraject (voormeting) als aan het einde (nameting) is een vragenlijst vanuit het Nivel verstuurd. Deze vragenlijst vroeg naar de ervaren kwaliteit van de palliatieve zorg, het ervaren palliatieve zorgbeleid in de organisatie en de ervaren vaardigheden in palliatieve zorg. Bij de nameting beantwoordden de zorgverleners ook vragen over de bruikbaarheid en implementatie van de gekozen instrumenten. De vragenlijst had niet als doel om de effecten van de afzonderlijke instrumenten uit te vragen aangezien de doelen van het bredere participatieve actieonderzoek zich richtten op het verbeteren van de algehele palliatieve zorg in de zorgorganisaties. Zie voor de volledige vragenlijst van de nameting Bijlage A.

Alle organisaties hebben een lijst met e-mailadressen aan het Nivel gegeven van zorgverleners aan wie de vragenlijst verstuurd mocht worden. Het betrof zorgverleners die een rol speelden in de zorg voor cliënten in de teams die deel wilden nemen aan het participatief actieonderzoek. Bij de nameting werden de zorgverleners benaderd die werkten in of voor de daadwerkelijk deelnemende teams. Omdat een teams tijdens het project kon wisselen (omdat er bijvoorbeeld omstandigheden waren waardoor zij afzagen van deelname) en vanwege personeelsverloop zijn de respondenten van de voor- en van de nameting niet altijd dezelfde personen. Zorgverleners kregen een persoonlijke uitnodigingslink via e-mail om de vragenlijst online in te vullen. De digitale vragenlijst kon op ieder gewenst moment worden afgesloten, en deelnemers konden op een later tijdstip opnieuw op de link in de e-mail klikken om de rest van de vragenlijst in te vullen.

2.3 Analyse

De verschillende uitgevraagde onderdelen voor zowel de voor- als nameting zijn beschreven met behulp van beschrijvende statistieken. In de vragenlijst zijn de meeste items uitgevraagd met een 4- of 5-punts Likertschaal. Voor het leesgemak zijn de volgende antwoordmogelijkheden omgecodeerd tot twee of drie categorieën:

- 1 = Eens; 2 = beetje eens; 3 = deels eens deels oneens; 4 = beetje oneens; 5 = oneens is omgecodeerd tot: 1 = (beetje) eens; 2 = deels eens deels oneens; 3 = (beetje) oneens.
- 1 = Zeer goed; 2 = goed; 3 = voldoende; 4 = matig; 5 = slecht is omgecodeerd tot: 1 = (zeer) goed; 2 = voldoende tot slecht.
- 1 = Altijd; 2 = vaak; 3 = regelmatig; 4 = zelden; 5 = nooit is omgecodeerd tot: 1 = Altijd; 2 = regelmatig / vaak; 3 = nooit / zelden.
- 1 = verbeterd; 2 = gelijk gebleven; 3 = verslechterd is omgecodeerd tot: 1 = verbeterd; 2 = gelijk gebleven / verslechterd.

De antwoordmogelijkheid 'Weet ik niet' is niet meegenomen in de weergave van de resultaten maar geclassificeerd als missende waarde. Bij de items waar dit van toepassing is, is een voetnoot opgenomen bij de tabel.

Vervolgens is er per uitgevraagd item getoetst op significante verschillen tussen de voor- en nameting met behulp van een lineair regressiemodel. Hierbij is de variabele meetmoment als onafhankelijke en het desbetreffende uitgevraagde omgecodeerde item als afhankelijke variabele meegenomen. Er is een weegfactor toegepast die de verschillen in het aantal ingevulde vragenlijsten tussen de organisaties gelijktrekt, aangezien een groot aantal vragenlijsten in een organisatie de organisaties met een laag aantal vragenlijsten in de resultaten kan overschaduw. De weegfactor geeft aan hoeveel procent een waarneming meetelt in de analyse. Door de weging heeft iedere deelnemende organisatie zowel bij voor- als bij nameting evenveel invloed op de totaalcijfers, namelijk 10%. De percentages die worden gepresenteerd in de tabellen die de voor- en nameting beschrijven, zijn dus gewogen percentages. Er is sprake van een statistisch significant verschil tussen voor- en nameting als de gevonden P-waarde $\leq 0,05$.

De analyses zijn uitgevoerd met het statistische programma Stata 16.0.

3 Resultaten

3.1 Achtergrondkenmerken respondenten

Voor de voormeting zijn 662 zorgverleners uitgenodigd, waarvan uiteindelijk 64% (424/662) de voormeting heeft geopend of is gestart. Uiteindelijk heeft 45,2% (299/662) de voormeting volledig afgerond (Tabel). Voor de nameting zijn 713 zorgverleners verspreid over de tien organisaties, uitgenodigd, waarvan 48% (342/713) de vragenlijst heeft geopend of deze is gestart. Van de 713 zorgverleners hebben 250 zorgverleners de nameting volledig afgerond, wat resulteert in een responspercentage van 35,1% voor de nameting.

Uit Tabel blijkt dat de meeste zorgverleners bij zowel de voor- als nameting (persoonlijk) begeleider zijn.

Tabel 2 Verdeling van de responderende zorgverleners over de tien organisaties bij voor- en nameting

	Voormeting (N=299)		Nameting (N=250)	
	N	%	N	%
Organisatie 1	15	5,0	19	7,6
Organisatie 2	25	8,4	29	11,6
Organisatie 3	24	8,0	20	8,0
Organisatie 4	49	16,4	23	9,2
Organisatie 5	34	11,4	36	14,4
Organisatie 6	14	4,7	19	7,6
Organisatie 7	31	10,4	22	8,8
Organisatie 8	41	13,7	35	14,0
Organisatie 9	38	12,7	12	4,8
Organisatie 10	28	9,4	35	14,0

Tabel 3 Type zorgverleners in de voor- en nameting (meerdere antwoorden mogelijk)

	Voormeting (N=299)		Nameting (N=250)	
	N	%	N	%
(Persoonlijk) begeleider	221	73,9	167	66,8
Verpleegkundige	29	9,7	25	10,0
Zorgconsulent Palliatieve zorg	3	1,0	6	2,4
Teamleider / Coördinator	20	6,7	19	7,6
Gedragdeskundige	12	4,0	19	7,6
Arts	5	1,7	5	2,0
Geestelijk verzorger	4	1,3	1	0,4
Paramedicus	6	2,0	3	1,2

Meer dan de helft van de zorgverleners werkt 10 jaar of langer in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking (Tabel). Uit de voormeting blijkt dat 63,2% (189/299) van de ondervraagde zorgverleners aangaf betrokken te zijn geweest bij de zorg voor een cliënt die is overleden na een ziekbed, als gevolg van een levensbedreigende aandoening of algehele kwetsbaarheid in het

voorgaande jaar (niet weergegeven in een tabel). In de nameting gaf 60,4% (151/250) van de zorgverleners dit aan.

Tabel 4 Hoeveel jaar werkt u in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking?

	Voormeting (N=296)		Nameting (N=248)	
	N	%	N	%
Minder dan 1 jaar	12	4,1	7	2,8
1 tot 5 jaar	81	27,4	53	21,4
5 tot 10 jaar	41	13,9	47	19,0
10 tot 20 jaar	78	26,4	70	28,2
20 jaar of meer	84	28,4	71	28,6

3.2 Bruikbaarheid en borging geïmplementeerde instrumenten

Bruikbaarheid van geïntroduceerd instrument

Het merendeel van de zorgverleners (78,7%) vindt de geïmplementeerde instrumenten bruikbaar, 20,7% twijfelt maar denkt wel dat de instrumenten bruikbaar zijn bij cliënten die behoefte hebben aan palliatieve zorg (Tabel). Het is belangrijk om op te merken dat de responsaantallen bij deze vragen lager zijn dan bij de andere uitgevraagde items, omdat enkele zorgverleners aangaven niet te weten welke instrumenten in de organisatie geïmplementeerd waren (N=70) of aangaven dat dit geen van de instrumenten betrof (N=25). Daarom zijn de vervolgvragen over de bruikbaarheid en borging van de instrumenten niet aan hen voorgelegd en de gepresenteerde percentages ongewogen.

Tabel 5 Mate waarin het geïmplementeerde instrument of de combinatie van instrumenten bruikbaar gevonden wordt

	Nameting	
	N	%
Vindt u de geïntroduceerde instrument of de combinatie van instrumenten bruikbaar bij cliënten die palliatieve zorg nodig hebben? (N=155)		
Ja, zeker wel	122	78,7
Ik twijfel, maar denk van wel	32	20,7
Ik twijfel, maar denk van niet	0	0,0
Nee	1	0,7

Borging van geïntroduceerd instrument

Uit Tabel blijkt dat iets meer dan de helft (51,6%) van de zorgverleners aangeeft te twijfelen, maar wel denkt dat de instrumenten goed zijn geïmplementeerd en geborgd in de organisatie. Daarnaast vindt 38,1% van de zorgverleners dat de instrumenten zeker goed zijn geïmplementeerd en geborgd.

Tabel 6 Mate waarin het instrument goed geïmplementeerd en geborgd is

	Nameting	
	N	%
Zijn het instrument of de combinatie van instrumenten goed geïmplementeerd en geborgd? (N=155)		
Ja, zeker wel	59	38,1
Ik twijfel, maar denk van wel	80	51,6
Ik twijfel, maar denk van niet	12	7,7
Nee	4	2,6

Wat betreft de mate van borging van de instrumenten, is meer dan de helft van de zorgverleners het (een beetje) eens met de meeste aspecten (Tabel). Alleen bij de vraag of het instrument is opgenomen in de (elektronische) rapportages geeft minder dan de helft (41,9%) aan het hier (een beetje) mee eens te zijn.

Tabel 7 Mate van borging van het instrument of de combinatie van instrumenten

	Nameting	
	N	%
Ook onder tijdsdruk is het gebruik van het instrument vol te houden (N=130)		
(Beetje) eens	97	74,6
Deels eens, deels oneens	20	15,4
(Beetje) oneens	13	10,0
Iedereen is ervan overtuigd dat het blijven werken met het instrument belangrijk is (N=125)		
(Beetje) eens	103	82,4
Deels eens, deels oneens	16	12,8
(Beetje) oneens	6	4,8
Iemand in de organisatie ziet erop toe dat er gewerkt wordt met het instrument (N=120)		
(Beetje) eens	89	74,2
Deels eens, deels oneens	15	12,5
(Beetje) oneens	16	13,3
Het instrument is opgenomen in de (elektronische) rapportages (N=105)		
(Beetje) eens	44	41,9
Deels eens, deels oneens	22	21,0
(Beetje) oneens	39	37,1
Het werken met het instrument sluit aan bij de visie en het beleid van de organisatie (N=138)		
(Beetje) eens	130	94,2
Deels eens, deels oneens	8	5,8
(Beetje) oneens	0	0,0
Het gebruik van het instrument komt terug als regulier agendapunt bij (werk)besprekingen (N=119)		
(Beetje) eens	64	53,8
Deels eens, deels oneens	28	23,5
(Beetje) oneens	27	22,7

Tabel 7 Vervolg

	Nameting	
	N	%
Bestuur en/of management voelen zich betrokken bij het instrument (N=93)		
(Beetje) eens	65	69,9
Deels eens, deels oneens	18	19,4
(Beetje) oneens	10	10,8
Medewerkers blijven regelmatig op de hoogte van hoe het gaat met het instrument (N=131)		
(Beetje) eens	76	58,0
Deels eens, deels oneens	29	22,1
(Beetje) oneens	26	19,8
Scholing in het instrument is opgenomen in het scholingsprogramma (N=99)		
(Beetje) eens	66	66,7
Deels eens, deels oneens	13	13,1
(Beetje) oneens	20	20,2
Er is geld gereserveerd om het werken met het instrument te continueren (bijvoorbeeld voor aanschaf nieuwe materialen, scholing) (N=66)		
(Beetje) eens	49	74,2
Deels eens, deels oneens	8	12,1
(Beetje) oneens	9	13,6
Zorgverleners hebben makkelijk toegang tot het instrument (N=120)		
(Beetje) eens	100	83,3
Deels eens, deels oneens	18	15,0
(Beetje) oneens	2	1,7
Het instrument is onderdeel van het bredere organisatiebeleid dat gericht is op goede palliatieve zorg (N=127)		
(Beetje) eens	108	85,0
Deels eens, deels oneens	17	13,4
(Beetje) oneens	2	1,6

*'Weet ik niet' is geclassificeerd als missende waarde

3.3 Kwaliteit

In deze paragraaf beantwoorden we de tweede onderzoeksvraag: Heeft het project geleid tot een betere (ervaren) kwaliteit van zorg in de organisatie? Eerst gaan we in op de ervaren kwaliteit van zorg in het algemeen. Vervolgens splitsen we dit uit naar de kwaliteit van zorg op de vier dimensies van palliatieve zorg. Ten slotte gaan we in op de ervaren aanwezigheid van randvoorwaarden voor goede palliatieve zorg.

Algehele kwaliteit van zorg

Van de ondervraagde zorgverleners is 78,1% er van overtuigd dat het project zeker wel heeft geleid tot betere palliatieve zorg (Tabel).

Tabel 8 Mate van overtuiging dat het werken met het project: ‘Gereedskapskist: aan de slag met palliatieve zorg voor mensen met een verstandelijke beperking’ leidt tot betere palliatieve zorg

	Nameting (N=246)	
	N	% gewogen
Ja, zeker wel	192	78,2
Ik twijfel, maar denk van wel	51	20,9
Ik twijfel, maar denk van niet	3	1,0
Nee	0	0,0

Zowel in de voor- als de nameting geeft meer dan de helft van de zorgverleners aan dat cliënten, naasten en zichzelf de kwaliteit van palliatieve zorg als (zeer) goed ervaren. Er is geen statistisch significant verschil tussen de voor- en nameting op deze drie uitgevraagde onderwerpen, weergegeven in Tabel.

Tabel 9 Kwaliteit van de geboden palliatieve zorg ervaren door cliënten, naasten en zorgverleners

	Voormeting		Nameting		P-waarde gewogen
	N	% gewogen	N	% gewogen	
Hoe denkt u dat cliënten de kwaliteit van palliatieve zorg ervaren? (voor N=244; na N=226)					
(Zeer) goed	170	67,0	155	70,9	0,357
Voldoende tot slecht	74	33,0	71	29,1	
Hoe denkt u dat naasten de kwaliteit van palliatieve zorg ervaren? (voor N=258; na N=230)					
(Zeer) goed	196	75,5	162	73,5	0,615
Voldoende tot slecht	62	24,6	68	26,6	
Hoe ervaart u zelf de kwaliteit van palliatieve zorg? (voor N=265; na N=235)					
(Zeer) goed	147	55,1	129	60,8	0,197
Voldoende tot slecht	118	44,9	106	39,2	

‘Weet ik niet’ is geclassificeerd als missende waarde

Kwaliteit van zorg op verschillende gebieden

Uit Tabel blijkt dat een hoger percentage cliënten dat palliatieve zorg nodig heeft, altijd goede ondersteuning ontvangt op het gebied van lichamelijk, psychisch, sociaal en spiritueel welbevinden ten tijde van de nameting, in vergelijking met de voormeting. Er is een statistisch significant verschil tussen de voor- en nameting wat betreft ondersteuning op het gebied van het lichamelijke welbevinden (P=0,005).

Tabel 10 Krijgen cliënten die palliatieve zorg nodig hebben goede ondersteuning op de vier gebieden van palliatieve zorg volgens zorgverleners

Krijgen cliënten die palliatieve zorg nodig hebben goede ondersteuning bij	Voormeting		Nameting		P-waarde gewogen
	N	% gewogen	N	% gewogen	
Lichamelijk welbevinden (voor N=281; na N=238)					
Altijd	138	47,0	132	59,2	0,005
Regelmatig / vaak	142	52,7	105	40,6	
Nooit / zelden	1	0,4	1	0,2	
Psychisch welbevinden (voor N=271; na N=236)					
Altijd	80	28,6	81	35,2	0,193
Regelmatig / vaak	188	69,4	148	62,1	
Nooit / zelden	3	2,0	7	2,7	
Sociaal welbevinden (voor N=267; na N=231)					
Altijd	71	25,2	70	30,2	0,262
Regelmatig / vaak	189	71,6	153	66,6	
Nooit / zelden	7	3,2	8	3,2	
Spiritueel welbevinden (voor N=245; na N=225)					
Altijd	58	22,9	62	24,9	0,078
Regelmatig / vaak	152	60,7	134	63,7	
Nooit / zelden	35	16,4	29	11,4	

'Weet ik niet' is geclassificeerd als missende waarde

Voorwaarden voor goede kwaliteit palliatieve zorg

In het Kwaliteitskader Palliatieve Zorg worden voorwaarden voor goede palliatieve zorg genoemd. Deze voorwaarden zijn in de vorm van 18 items opgenomen in de vragenlijst (zie **Fout!**

Verwijzingsbron niet gevonden. Tabel). Bij de nameting gaven zorgverleners aan dat er statistisch significant vaker werd voldaan aan de volgende zes voorwaarden: tijdig signaleren van lichamelijke ($P < 0,001$) en psychische symptomen en problemen ($P = 0,001$), vastleggen van afspraken in het zorgdossier ($P = 0,006$) en bijstellen van afspraken wanneer wensen of behoeften veranderen ($P = 0,001$), samenwerken met andere organisaties gespecialiseerd in palliatieve zorg in de regio ($P = 0,036$), en zorg geboden door deskundige en evenwichtige zorgverleners ($P = 0,032$).

Ondanks dat er verbeteringen met betrekking tot deze zes voorwaarden zijn opgetreden, gaf minder dan de helft van de zorgverleners in de nameting voor 10 van de 18 items aan dat de volgende voorwaarden altijd gebeuren: het tijdig signaleren van lichamelijke symptomen en problemen (32,4%), tijdig herkennen van psychische symptomen en problemen (22,2%), tijdig herkennen dat een client palliatieve zorg nodig heeft (20%), informeren van de client over de ziekte en prognose (20,1%), tijdig wensen en behoeften bespreken met de client (24,5%), ondersteunen en actief betrekken van naasten (37,4%), samenwerken met andere organisaties gespecialiseerd in palliatieve zorg in de regio (20,9%), cliënten krijgen zorg van deskundige en evenwichtige zorgverleners (35,4%), het streven naar de beste kwaliteit van palliatieve zorg voor cliënten en naasten (48,6%) en cliënten sterven op hun plek van voorkeur met voor hen passende zorg (35,7%).

Wat betreft de voorwaarden voor goede nazorg, zijn er ook verbeteringen tussen de voor- en nameting op twee van de vier items. Zo gaven in de nameting meer zorgverleners aan dat na een overlijden de zorg wordt geëvalueerd met betrokken collega's ($P = 0,034$) en er wordt vaker nazorg

geboden aan nabestaanden ($P=0,050$) (**Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.** Tabel). Meer dan de helft van de zorgverleners is het er mee eens dat alle vier de uitgevraagde voorwaarden voor goede nazorg altijd van toepassing zijn in hun organisatie.

3.4 Organisatiebeleid

Ter beantwoording van de derde onderzoeksvraag naar het palliatieve zorgbeleid stelden we vragen over zes specifieke aspecten. Uit Tabel blijkt dat het organisatiebeleid met betrekking tot palliatieve zorg op alle zes uitgevraagde gebieden statistisch significant verbeterd is. Ook is er een statistisch significante verbetering ($P<0,001$) in het feit dat zorgverleners vaker met elkaar praten over wat zinnige zorg is in de palliatieve fase. In de voormeting gaf 50,4% gewogen (138/269) van de zorgverleners aan hierover te praten, terwijl dit percentage gestegen is naar 75,2% gewogen (172/242) in de nameting (niet weergegeven in een tabel).

Tabel 11 Organisatiebeleid palliatieve zorg

Aantal van zorgverleners dat aangeeft dat de organisatie	Voormeting		Nameting		P-waarde gewogen
	N	% gewogen	N	% gewogen	
Een protocol of werkwijze voor palliatieve zorg heeft (voor N=192; na N=209)	168	80	198	94,9	<0,001
Een gespecialiseerd team palliatieve zorg heeft (voor N=191; na N=203)	137	71,1	170	86,3	<0,001
Een of meerdere aandachtsvelders palliatieve zorg heeft (voor N=182; na N=193)	160	88,4	189	97,9	<0,001
Een of meerdere zorgconsulenten palliatieve zorg heeft (voor N=148; na N=163)	109	72,4	136	86,1	0,003
Scholings- of trainingsmogelijkheden in palliatieve zorg heeft (voor N=192; na N=215)	169	85,6	206	96,3	<0,001
Een samenwerkingsverband met het Netwerk Palliatieve Zorg heeft (voor N=76; na N=103)	60	77,3	97	93,1	0,002

'Weet ik niet' is geclassificeerd als missende waarde

3.5 Vaardigheden

Algehele bekwaamheid

In deze paragraaf wordt de vierde onderzoeksvraag beantwoord, namelijk in hoeverre zorgverleners zich vaardig voelen in palliatieve zorg en of dit veranderd is gedurende de looptijd van het project. Allereerst stelden we een algemene vraag over de mate waarin zij zichzelf bekwaam voelen in het bieden van palliatieve zorg. Hieruit blijkt dat zorgverleners zich ten tijde van de nameting statistisch significant ($P<0,001$) bekwaamer voelen vergeleken met de voormeting (Tabel).

Tabel 12 Antwoorden van zorgverleners op de vraag: 'In hoeverre voelt u zich bekwaam in het bieden van palliatieve zorg?'

	Voormeting (N=297)		Nameting (N=247)		P-waarde gewogen
	N	% gewogen	N	% gewogen	
In hoge mate	45	14,7	60	27,6	<0,001
In redelijke mate	128	42,4	126	49,5	
Enigszins	98	34,9	60	22,6	
Helemaal niet	26	8,1	1	0,4	

Specifieke vaardigheden

Deze algemene bekwaamheid is gespecificeerd in 22 specifieke vaardigheden. Per vaardigheid gaven de zorgverleners aan in hoeverre zij die vaardigheid beheersten. Ten opzichte van de voormeting laat de nameting op alle uitgevraagde vaardigheden een statistisch significante verbetering zien (**Fout!** Verwijzingsbron niet gevonden. Tabel).

3.6 Ervaren veranderingen in de palliatieve zorg

In deze paragraaf wordt de vijfde onderzoeksvraag beantwoord. De vergelijking tussen de voor- en nameting zoals gepresenteerd in de paragrafen 4.3 tot en met 4.5 stonden de verandering in kwaliteit van zorg, het palliatieve zorgbeleid op organisatieniveau en de ervaren vaardigheden centraal. We hebben in drie afzonderlijke vragen ook aan de zorgverleners gevraagd of ze zelf een verandering hebben ervaren. Uit Tabel blijkt dat een ruime meerderheid van de zorgverleners aangeeft dat zowel de kwaliteit (80%), het palliatieve zorgbeleid (84,4%) als hun eigen vaardigheden (74,9%) omtrent palliatieve zorg zijn verbeterd.

Tabel 13 Antwoorden van zorgverleners op de vraag naar de ervaren veranderingen

	Nameting	
	N	% gewogen
De kwaliteit van palliatieve zorg is gedurende de afgelopen twee jaar.. (N=200)		
Verbeterd	160	79,3
Gelijk gebleven / verslechterd	40	20,7
Het algemeen beleid binnen de organisatie ten aanzien van palliatieve zorg is gedurende de afgelopen twee jaar.. (N=199)		
Verbeterd	168	83,4
Gelijk gebleven / verslechterd	31	16,6
Uw vaardigheden voor het geven van palliatieve zorg is de afgelopen twee jaar.. (N=227)		
Verbeterd	170	77,7
Gelijk gebleven / verslechterd	57	22,3

'Weet ik niet' is geclassificeerd als missende waarde

4 Conclusie en reflectie

Dit rapport heeft als doel vijf onderzoeksvragen te beantwoorden in het kader van de evaluatie van een ZonMw project binnen het programma 'Palliantie. Meer dan zorg'. In dit project werkten tien organisaties via participatief actieonderzoek en met hulp van bestaande instrumenten aan het verbeteren van de palliatieve zorg voor mensen met een verstandelijke beperking.

Allereerst is onderzocht of de instrumenten bruikbaar zijn en geïmplementeerd en geborgd zijn in de eigen organisatie. Uit de bevindingen blijkt dat zorgverleners positief zijn over de instrumenten van de Gereedheidskist en 79% geeft aan dat de instrumenten bruikbaar zijn. Ongeveer een derde (38%) is van mening dat de instrumenten goed zijn geïmplementeerd en geborgd in de organisatie. De helft (52%) is daar twijfelachtiger over maar verwacht wel dat er sprake is van borging. Hieruit kunnen we concluderen dat de instrumenten bruikbaar zijn, en dat er nog ruimte is voor verbetering wat betreft de implementatie en borging in de organisaties. Zo kunnen organisaties nog winst behalen door de instrumenten op te nemen in (elektronische) rapportagesystemen. Ook kunnen organisaties de instrumenten vaker regulier als (agenda)punt terug laten komen in werkoverleggen. De vragenlijst gaat niet in op waarom instrumenten minder goed geïmplementeerd en geborgd zijn. Verschillende omstandigheden zouden hier een rol bij kunnen spelen, zoals de Covid-19 pandemie, die vooral in het eerste jaar van de projectperiode veel aandacht en prioriteit van de organisaties heeft gevraagd en personeelwisselingen. Daarbij dient opgemerkt te worden dat implementatie en borging van de instrumenten geen doel op zich was. De instrumenten waren middelen die ingezet werden ter verbetering van de palliatieve zorg, zijnde het uiteindelijke doel van het project.

De tweede onderzoeksvraag betrof de vraag of het project heeft geleid tot een verbetering van de kwaliteit van de palliatieve zorg. Hoewel meer dan 78% van de ondervraagde zorgverleners er van overtuigd is dat het werken met de instrumenten leidde tot betere palliatieve zorg, blijkt uit de resultaten dat er geen statistisch significante verbetering is in hoe de zorgverleners de algemene kwaliteit van de geboden palliatieve zorg ervaren. Wanneer er specifiek wordt ingezoomd op verschillende aspecten van palliatieve zorg, blijkt dat de kwaliteit van zorg op aspecten wel verbeterd. Er wordt vaker altijd goede ondersteuning aan cliënten geboden op het gebied van lichamelijk welbevinden, een dimensie van palliatieve zorg. Deze verbetering is niet zichtbaar op de andere drie dimensies van welbevinden: het psychische, sociale en spirituele welbevinden. Hier valt dus nog winst te behalen. Ook wat betreft de aanwezigheid van in het Kwaliteitskader Palliatieve Zorg genoemde voorwaarden voor goede palliatieve zorg is niet altijd vooruitgang te zien. Op zes van de 18 uitgevraagde voorwaarden is wel een statistisch significante verbetering te zien. Desondanks geeft nog steeds minder dan de helft van de zorgverleners aan dat de voorwaarde altijd aanwezig is bij 10 van de 18 onderzochte voorwaarden. Ook hier is dus ruimte voor verbetering in de kwaliteit van de palliatieve zorg voor mensen met een verstandelijk beperking.

De derde onderzoeksvraag richtte zich op de vraag of het project heeft geleid tot een beter (zichtbaar) palliatief zorgbeleid in de organisatie. Er wordt vaker aangegeven dat er een protocol is voor palliatieve zorg, dat er een gespecialiseerd team palliatieve zorg is, dat er één of meer aandachtsvelders zijn, dat er één of meer zorgconsulenten zijn, dat er scholings- en trainingsmogelijkheden zijn en dat er een samenwerkingsverband met het Netwerk Palliatieve Zorg is. Dit suggereert dat het project heeft bijgedragen aan een beter zichtbaar palliatief zorgbeleid in de organisatie. Hoewel het niet uit de vragenlijst af te leiden is of er daadwerkelijk meer beleid is geïmplementeerd in de organisatie of dat de zorgverleners ten tijde van de nameting beter op de

hoogte zijn van het al bestaande beleid, blijft het belangrijk dat zorgverleners op de hoogte zijn van het palliatief zorgbeleid in de organisatie. Met een duidelijk beleid weten zorgverleners waar ze terecht kunnen als ze ondersteuning nodig hebben, wat kan bijdragen aan het verlenen van kwalitatief goede palliatieve zorg.

De vierde onderzoeksvraag betrof de vraag of zorgverleners zich dankzij het project vaardiger voelen in het bieden van palliatieve zorg. In de nameting gaf een groter percentage van de zorgverleners aan zich in hoge mate bekwaam te voelen in het bieden van palliatieve zorg vergeleken met de voormeting, en alle 22 specifieke vaardigheden die werden uitgevraagd, bleken statistisch significant verbeterd te zijn. Ondanks dat meer zorgverleners zich in hoge mate bekwaam voelen, blijft dit percentage met 28% ruimte bieden voor verbetering. Daartegenover blijkt uit de praktijk dat palliatieve zorgconsulenten met het team overleggen om te bepalen welke ondersteuning nodig is als een cliënt palliatieve zorg nodig heeft. Zo nodig wordt er dan 'op maat' geschoold of worden de personen die het meest bekwaam zijn betrokken bij de zorg voor de cliënt.

Als gekeken wordt naar de ervaren veranderingen op deze drie voorgaande gebieden (vijfde onderzoeksvraag), geeft een aanzienlijk aantal zorgverleners aan dat zij verbeteringen hebben ervaren in de kwaliteit van zorg (80%), het organisatiebeleid (84,4%) en hun eigen vaardigheden (74,9%) gedurende de implementatieperiode van het project. Zorgverleners hebben dus het gevoel dat er op alle drie de vlakken verbetering is opgetreden. Dit wordt ondersteund door de resultaten van de voor- en nameting, waarin met name verbetering werd gezien in vragen over het palliatieve zorgbeleid in de organisatie en ervaren vaardigheden.

Het is belangrijk om te realiseren dat door het participatief actieonderzoek, zoals in dit project, elke organisatie zijn eigen startpunt heeft gehad, een eigen invulling gaf aan het project en het participatief actieonderzoek bood ruimte om, naast de implementatie van de instrumenten uit de Gereedheidskist, verschillende andere initiatieven op te pakken, zoals extra scholingen, symposia of andere activiteiten. Hierdoor is onduidelijk welke specifieke elementen of instrumenten van het project tot verbeteringen hebben geleid. Echter is dit ons inziens juist een van de sterke elementen van het gehele project. Er was hierdoor namelijk flexibiliteit en maatwerk mogelijk waardoor op de verschillende behoeften, wensen en mogelijkheden ingespeeld kon worden. Er zijn ook enkele beperkingen aan vragenlijstonderzoek die in overweging moeten worden genomen bij het interpreteren van deze resultaten. Het is bijvoorbeeld opvallend dat de responspercentages van zowel de voor- als nameting laag zijn, wat de betrouwbaarheid van de resultaten kan beïnvloeden. De redenen van non-respons en de achtergrondkenmerken van de zorgverleners die niet hebben gerepondeerd zijn echter onbekend. Bovendien is het van belang om bij het interpreteren van deze resultaten te beseffen dat de zorgverleners die de nameting hebben ingevuld, niet dezelfde personen hoeven te zijn als in de voormeting. Gedurende de looptijd van het project zijn er veel personeelwisselingen geweest. Als laatste moet beseft worden dat de effecten op de cliënten en naasten indirect, via de vragenlijst voor zorgprofessionals, zijn gemeten. Deze keuze is gemaakt omdat de ervaring is dat effecten bij cliënten, naasten of nabestaanden in de verstandelijk gehandicaptenzorg lastig aantoonbaar zijn. Dit komt mede doordat, in vergelijking met bijvoorbeeld hospices of verpleeghuizen, een klein aandeel van de totale cliëntpopulatie in een organisatie palliatieve zorg behoeft waardoor het zeer lastig is voldoende metingen te doen om effecten aan te tonen (de Veer e.a., 2017). Ook de benodigde vele inspanningen (en daarmee financiële middelen) die verricht moeten worden om voldoende cliënten of naasten te betrekken staan niet in verhouding tot de kans 'harde' effecten te kunnen aantonen.

De resultaten tonen aan dat het project heeft bijgedragen aan de verbetering van de vaardigheden van zorgverleners in het bieden van palliatieve zorg en aan de verbetering van het palliatieve zorgbeleid in de organisatie. Dit vertaalt zich echter nog niet altijd in een betere ervaren kwaliteit van de zorg die wordt geboden. Het beperkte aantal cliënten wat overlijdt dan wel dat behoefte heeft aan palliatieve zorg in de verstandelijke gehandicaptenzorg kan ertoe leiden dat zorgverleners nog niet voldoende gelegenheid hebben gehad om hun verbeterde vaardigheden in de praktijk toe te passen, waardoor de verbeteringen zich nog niet altijd vertalen naar de dagelijkse praktijk. Zo heeft bij de nameting 40% van de respondenten in het voorafgaande jaar geen cliënten gehad die palliatieve zorg kregen. Het is dan ook belangrijk om blijvende aandacht te besteden aan palliatieve zorg, door middel van scholingen, het op de hoogte blijven van het palliatief zorgbeleid en het bevorderen van een goede samenwerking tussen zorgverleners, palliatief zorgconsulenten en andere betrokkenen. Een goed palliatief zorgbeleid en competente zorgverleners zijn echter wel essentiële voorwaarden voor goede zorg. Daarom kunnen we concluderen dat er een basis lijkt gelegd voor betere toekomstige palliatieve zorg.

Referenties

Agora. (2017). Ervaringen en uitdagingen! Palliatieve zorg in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking'.

IKNL/Palliactief. (2017). Kwaliteitskader palliatieve zorg Nederland. Via:
<https://palliaweb.nl/zorgpraktijk/kwaliteitskader-palliatieve-zorg-nederland>

Migchelbrink, F. (2018). De kern van participatief actieonderzoek (tweede druk).

de Veer, A., Voss, H., Fleuren, M., & Francke, A. (2018). Van implementeren naar borgen: leerpunten uit het ZonMw Verbeterprogramma Palliatieve Zorg.

de Veer, A. J., Dieteren, C. M., & Francke, A. L. (2017). Goed voorbeeld, goed volgen? Evaluatie van het Verbeterprogramma Palliatieve Zorg.

Voss, H., Vogel, A., Wagemans, A. M., Francke, A. L., Metsemakers, J. F., Courtens, A. M., & de Veer, A. J. (2017). Advance care planning in palliative care for people with intellectual disabilities: a systematic review. *Journal of Pain and Symptom Management*, 54(6), 938-960.

Bijlage A

Vragenlijst voor zorgverleners

Palliatieve zorg voor mensen met een verstandelijke
beperking

Vragenlijst palliatieve zorg voor mensen met een verstandelijke beperking

De organisatie waar u voor werkt doet mee aan het project “Gereedschapskist Palliatieve Zorg” (zie ook: <https://gereedschapskistpz.nl/>). Dit project heeft als doel de zorg voor cliënten die een levensbedreigende aandoening hebben of kwetsbaar zijn te verbeteren.

In deze vragenlijst gaan we na wat u vindt van de palliatieve zorg in de organisatie. Ongeveer 1,5 jaar geleden is deze vragenlijst ook in uw organisatie ingevuld. Mede op grond van de resultaten zijn er in uw organisatie daarna verbeteracties uitgevoerd. Nu kijken we wat er is veranderd en wat er nog beter kan. Het Nivel maakt weer een rapport over de resultaten voor uw organisatie.

Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 20 minuten. Uw gegevens worden vertrouwelijk verwerkt en zijn niet tot u herleidbaar.

Heeft u vragen? Neem dan contact op met Anke de Veer (onderzoeker bij het Nivel), via a.deveer@nivel.nl of 030 - 27 29 764

1. Aan cliënten van welke organisatie biedt u zorg?

2. Bent u het afgelopen jaar betrokken geweest bij de zorg voor een cliënt die is overleden na een ziekbed, als gevolg van een levensbedreigende aandoening of algehele kwetsbaarheid?
 - ja
 - nee

Kwaliteit van palliatieve zorg

De Surprise Question (Zou het mij verbazen wanneer deze patiënt in de komende 12 maanden komt te overlijden?) is een hulpmiddel om op tijd bij te starten met palliatieve zorg. Palliatieve zorg is “zorg die de kwaliteit van het leven verbetert van patiënten en hun naasten die te maken hebben met een levensbedreigende aandoening of kwetsbaarheid, door het voorkomen en verlichten van lijden, door middel van vroegtijdige signalering en zorgvuldige beoordeling en behandeling van problemen van fysieke, psychische, sociale en spirituele aard. Gedurende het beloop van de ziekte of kwetsbaarheid heeft palliatieve zorg oog voor het behoud van autonomie, toegang tot informatie en keuzemogelijkheden.” (Bron: *Kwaliteitskader palliatieve zorg Nederland*)

De kwaliteit van de geboden palliatieve zorg kan vanuit verschillende perspectieven worden bekeken.

1. Hoe denkt u dat cliënten waar u voor zorgt de kwaliteit van de palliatieve zorg ervaren?

- zeer goed
- goed
- voldoende
- matig
- slecht
- weet ik niet

2. Hoe denkt u dat naasten* van cliënten de kwaliteit van de palliatieve zorg ervaren?

- zeer goed
- goed
- voldoende
- matig
- slecht
- weet ik niet

**onder naasten verstaan we verwanten en wettelijke vertegenwoordigers*

3. Hoe ervaart u zelf de kwaliteit van de palliatieve zorg binnen <automatisch invullen organisatie vraag 1>?

- zeer goed
- goed
- voldoende
- matig
- slecht
- weet ik niet

4. Vindt u de kwaliteit van palliatieve zorg gedurende de afgelopen twee jaar veranderd?

- verbeterd
- gelijk gebleven
- verslechterd
- weet ik niet

5. Kunt u uw antwoord kort toelichten?

.....

6. In hoeverre krijgen cliënten die palliatieve zorg nodig hebben goede ondersteuning?

Clïënten krijgen goede ondersteuning bij het...	<i>Nooit</i>	<i>Zelden</i>	<i>Regelmatig</i>	<i>Vaak</i>	<i>Altijd</i>	<i>Weet ik niet</i>
a ... lichamelijk welbevinden (bijv. pijn, obstipatie, jeuk, misselijk, benauwd)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b ... psychisch welbevinden (bijv. angst, somberheid)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c ... sociaal welbevinden (bijv. veranderende contacten met anderen, daginvulling)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d ... spiritueel welbevinden (bijv. omgaan met ziekte en kwetsbaarheid, dood en doodgaan, levensovertuiging of geloof)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

7. In hoeverre voldoet de palliatieve zorg aan de volgende voorwaarden?

	<i>Nooit</i>	<i>Zelden</i>	<i>Regelmatig</i>	<i>Vaak</i>	<i>Altijd</i>	<i>Weet ik niet</i>
a. Lichamelijke symptomen en problemen worden op tijd gesignaleerd (bijv. pijn, obstipatie, jeuk, misselijk, benauwd)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. Psychische symptomen en problemen worden op tijd gesignaleerd (bijv. angst, somberheid)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. Er wordt tijdig herkend dat een cliënt palliatieve zorg nodig heeft	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. De cliënt wordt geïnformeerd over de ziekte of kwetsbaarheid en de prognose	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e. De belangrijkste naaste(n) worden geïnformeerd over de ziekte of kwetsbaarheid en de prognose van de cliënt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f. Er wordt tijdig met de cliënt gesproken over wensen en behoeften voor toekomstige medische behandelingen en zorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g. Er wordt tijdig met naaste(n) gesproken over wensen en behoeften voor toekomstige medische behandelingen en zorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h. Cliënten en naasten worden zo goed mogelijk betrokken bij belangrijke beslissingen over de zorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
i. Palliatieve zorg wordt afgestemd op de wensen en behoeften van de cliënt en naasten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
j. De gemaakte afspraken worden vastgelegd in het individueel zorgplan of cliëntdossier	☐	☐	☐	☐	☐	☐
k. De gemaakte afspraken worden bijgesteld wanneer wensen of behoeften veranderen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
l. Er wordt binnen de palliatieve zorg met zorgverleners vanuit verschillende disciplines samengewerkt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
m. Voor de cliënt directe naaste(n) worden ondersteund en actief betrokken bij de zorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐

n. Elke cliënt heeft één centrale zorgverlener of persoonlijk begeleider die de zorg coördineert	☐	☐	☐	☐	☐	☐
o. De organisatie werkt samen met andere organisaties in de regio gespecialiseerd in palliatieve zorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
p. Cliënten krijgen palliatieve zorg van deskundige en evenwichtige zorgverleners	☐	☐	☐	☐	☐	☐
q. Er wordt gestreefd naar de beste kwaliteit van palliatieve zorg voor cliënten en naasten (bijv. door het gebruik van bestaande richtlijnen en meetinstrumenten)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
r. Cliënten sterven op hun plek van voorkeur met voor hen passende zorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐

8. In hoeverre voldoet de zorg na het overlijden van de cliënt aan de volgende voorwaarden?

	<i>Nooit</i>	<i>Zelden</i>	<i>Regelmatig</i>	<i>Vaak</i>	<i>Altijd</i>	<i>Weet ik niet</i>
a. De geboden zorg wordt geëvalueerd met betrokken collega's	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. Na overlijden van de cliënt wordt nazorg geboden aan nabestaanden (o.a. wordt gevraagd hoe het met de nabestaanden gaat, hoe ze terugkijken op de periode van ziekte en sterven en op de verleende zorg)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. Na overlijden van de cliënt wordt tijd en aandacht besteed aan medebewoners voor verlies en rouw	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. Er is ondersteuning voor u en uw collega's in het omgaan met (herhaaldelijk) verlies en rouw	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Visie en beleid rondom palliatieve zorg

We stellen u graag een aantal vragen over het organisatiebeleid rond de palliatieve zorg.

11. Wilt u in onderstaande tabel aangeven of **<Automatisch invullen organisatie vraag 1>** beschikking heeft over:

De organisatie heeft...	<i>Ja</i>	<i>Nee</i>	<i>Weet ik niet</i>
a. Een protocol of werkwijze voor palliatieve zorg	☐	☐	☐
b. Een gespecialiseerd team palliatieve zorg	☐	☐	☐
c. Een of meerdere aandachtsvelder(s) palliatieve zorg	☐	☐	☐
d. Een of meerdere zorgconsulent(en) palliatieve zorg	☐	☐	☐
e. Scholings- of trainingsmogelijkheden in palliatieve zorg	☐	☐	☐
f. Een samenwerkingsverband met het Netwerk Palliatieve Zorg	☐	☐	☐

12. Vindt u het algemeen beleid binnen de organisatie ten aanzien van palliatieve zorg gedurende de afgelopen twee jaar veranderd?

- verbeterd
- gelijk gebleven
- verslechterd
- weet ik niet

13. Kunt u uw antwoord kort toelichten?

.....

14. Praat u met directe collega's of andere zorgverleners over wat zinnige zorg is in de palliatieve fase? (bijvoorbeeld 'moet alles wat kan?' en 'wat is de kwaliteit van leven?')

- ja, regelmatig
- soms
- nee, nooit

Vaardigheden

15. In hoeverre voelt u zich bekwaam in het bieden van palliatieve zorg?

- helemaal niet
- enigszins
- in redelijke mate
- in hoge mate

16. Onderstaande stellingen gaan over vaardigheden die van belang zijn voor het bieden van goede palliatieve zorg voor mensen met een verstandelijke beperking. Wilt u bij iedere vaardigheid aangeven in hoeverre u zich *op dit moment* hierover deskundig voelt?

Ik acht mijzelf in staat bij mensen met een verstandelijke beperking die een levensbedreigende ziekte of kwetsbaarheid hebben tot het...	Waarschijnlijk niet	Waarschijnlijk wel	Hoogstwaarschijnlijk wel	Zeker wel
a. Tijdig herkennen van een behoefte aan palliatieve zorg	☐	☐	☐	☐
b. Systematisch in kaart brengen van symptomen, problemen en behoeften	☐	☐	☐	☐
c. Tijdig communiceren met de cliënt over wensen en behoeften voor toekomstige medische behandelingen en zorg	☐	☐	☐	☐
d. Tijdig communiceren met de naasten over wensen en behoeften voor toekomstige medische behandelingen en zorg	☐	☐	☐	☐
e. Zo goed mogelijk betrekken van cliënten en naasten bij belangrijke beslissingen over de zorg	☐	☐	☐	☐
f. Bespreken van morele dilemma's met de cliënt en/of naasten (bijv. over botsende ideeën of visies, het afzien of stoppen van verdere behandeling of euthanasie)	☐	☐	☐	☐

Ik acht mijzelf in staat bij mensen met een verstandelijke beperking die een levensbedreigende ziekte of kwetsbaarheid hebben tot het...	Waarschijnlijk niet	Waarschijnlijk wel	Hoogst- waarschijnlijk wel	Zeker wel
g. Bieden van lichamelijke zorg en de omgang met veel voorkomende lichamelijke symptomen en problemen (bijv. pijn, obstipatie, jeuk, misselijk, benauwd)	☐	☐	☐	☐
h. Omgaan met psychische symptomen en problemen (bijv. angst, somberheid)	☐	☐	☐	☐
i. Aandacht geven aan het sociale welbevinden van de cliënt (bijv. veranderende contacten met anderen, daginvulling)	☐	☐	☐	☐
j. Aandacht geven aan het spiritueel welbevinden van de cliënt (omgaan met ziekte en kwetsbaarheid, dood en doodgaan, levensovertuiging of geloof)	☐	☐	☐	☐
k. Schriftelijk rapporteren over symptomen, wensen en behoeften van de cliënt	☐	☐	☐	☐
l. Actief betrekken van de naaste(n) bij de zorg voor de cliënt (bijv. informeren en ondersteunen voor en na het overlijden van de cliënt)	☐	☐	☐	☐
m. Samenwerken met zorgverleners vanuit verschillende disciplines	☐	☐	☐	☐
n. Plannen en organiseren van de palliatieve zorg (bijv. zorgen voor een goede taakverdeling, gebruik maken van beschikbare voorzieningen en kennis)	☐	☐	☐	☐
o. Samenwerken met zorgverleners vanuit andere organisaties in de regio gespecialiseerd in palliatieve zorg	☐	☐	☐	☐

Ik acht mijzelf in staat bij mensen met een verstandelijke beperking die een levensbedreigende ziekte of kwetsbaarheid hebben tot het...	Waarschijnlijk niet	Waarschijnlijk wel	Hoogst- waarschijnlijk wel	Zeker wel
p. Evalueren van de geboden palliatieve zorg samen met betrokken collega's	☐	☐	☐	☐
q. Uitdragen van het belang van goede palliatieve zorg binnen het team of organisatie	☐	☐	☐	☐
r. Ondersteunen van naaste(n) van de cliënt bij rouw en verliesverwerking	☐	☐	☐	☐
s. Ondersteunen van medebewoners van de cliënt bij rouw en verliesverwerking	☐	☐	☐	☐
t. Het zorgen voor collega's die het emotioneel moeilijk hebben (zorg voor de zorgverleners)	☐	☐	☐	☐
u. Bieden van goede zorg tijdens de laatste levensdagen van de cliënt	☐	☐	☐	☐
v. Reflecteren op eigen houding, culturele waarden en (voor)oordelen	☐	☐	☐	☐

17. Zijn uw vaardigheden voor het geven van palliatieve zorg de afgelopen twee jaar veranderd?

- verbeterd
- gelijk gebleven
- verslechterd
- weet ik niet

18. Kunt u uw antwoord kort toelichten?

.....

Gebruik van de Gereedschapskist Palliatieve Zorg

Uw organisatie doet mee aan het project: “Gereedschapskist: aan de slag met palliatieve zorg voor mensen met een verstandelijke beperking”.

Er zijn één of meerdere instrumenten of methodieken in uw team (of de teams waar u mee samenwerkt) geïntroduceerd. We zijn benieuwd in hoeverre u de instrumenten gebruikt.

19. Bent u ervan overtuigd dat het werken met het project: “Gereedschapskist: aan de slag met palliatieve zorg voor mensen met een verstandelijke beperking” leidt tot betere palliatieve zorg?

- ja, zeker wel
- ik twijfel, maar denk van wel
- ik twijfel, maar denk van niet
- nee

20. Welk van onderstaande instrumenten of methodieken uit de Gereedschapskist Palliatieve zorg is in uw team (of de teams waar u mee samenwerkt) geïntroduceerd? (meerdere antwoorden mogelijk)

- het werkboek “Wat wil ik? Als ik niet meer beter word...”
- Besluitvorming over verhuizingen & medische interventies
- het boekje “Zorgen tot de laatste dag”
- Inspiratiecyclus STEM
- Signalering in de palliatieve fase
- Zorgconsulent palliatieve zorg
- geen van bovengenoemde instrumenten -> naar volgende blok (achtergrondgegevens)
- weet ik niet -> naar volgende blok (achtergrondgegevens)

21. Vindt u het geïntroduceerde instrument of de combinatie van instrumenten bruikbaar bij cliënten die palliatieve zorg nodig hebben?

- ja, zeker wel
- ik twijfel, maar denk van wel
- ik twijfel, maar denk van niet
- nee

22. Zijn het instrument of de combinatie van instrumenten goed geïmplementeerd en geborgd?

- ja, zeker wel
- ik twijfel, maar denk van wel
- ik twijfel, maar denk van niet
- nee
-

23. In hoeverre bent u het eens met onderstaande uitspraken?

Met 'instrument' bedoelen we het instrument of de combinatie van instrumenten die in het kader van het project " Gereedschapskist Palliatieve Zorg" geïntroduceerd zijn.

	<i>oneens</i>	<i>beetje oneens</i>	<i>deels oneens, deels eens</i>	<i>beetje eens</i>	<i>eens</i>	<i>weet ik niet</i>
1. Ook onder tijdsdruk is het gebruik van het instrument vol te houden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Iedereen is ervan overtuigd dat het blijven werken met het instrument belangrijk is	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Iemand in de organisatie ziet erop toe dat er gewerkt wordt met het instrument	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Het instrument is opgenomen in de (elektronische) rapportages	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. Het werken met het instrument sluit aan bij de visie en het beleid van de organisatie	☐	☐	☐	☐	☐	☐

6. Het gebruik van het instrument komt terug als regulier agendapunt bij (werk)besprekingen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7. Bestuur en/of management voelen zich betrokken bij het instrument	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8. Medewerkers blijven regelmatig op de hoogte van hoe het gaat met het instrument	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9. Scholing in het instrument is opgenomen in het scholingsprogramma	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10. Er is geld gereserveerd om het werken met het instrument te continueren (bijvoorbeeld voor aanschaf nieuwe materialen, scholing)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11. Zorgverleners hebben makkelijk toegang tot het instrument	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12. Het instrument is onderdeel van het bredere organisatiebeleid dat gericht is op goede palliatieve zorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Achtergrondgegevens

24. Wat is uw functie binnen <organisatie automatisch invullen vraag 1>? (U kunt meerdere antwoorden aankruisen)

- (persoonlijk) begeleider
- verpleegkundige
- zorgconsulent palliatieve zorg
- teamleider/coördinator
- gedragskundige (orthopedagoog, psycholoog)
- arts
- geestelijk verzorger
- paramedicus, namelijk _____
- anders, namelijk _____

25. Hoeveel jaar werkt u in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking?

- minder dan 1 jaar
- 1 tot 5 jaar
- 5 tot 10 jaar
- 10 tot 20 jaar
- 20 jaar of meer

26. Welke omvang heeft uw huidige aanstelling? _____ uur per week*

**indien u een nul-urencontract heeft graag het gemiddeld aantal uur dat u werkt per week invullen.*

27. Opmerkingen of aanvullingen kunt u hieronder kwijt

Dit is het einde van de vragenlijst. Hartelijk dank voor uw medewerking.

Bijlage B

Tabel 14 Voorwaarden voor goede palliatieve zorg*

	Voormeting		Nameting		P-waarde gewogen
	N	% gewogen	N	% gewogen	
Lichamelijke symptomen en problemen worden op tijd gesignaleerd (bijv. pijn, obstipatie, jeuk, misselijk, benauwd) (voor N=278; na N=234)					
Altijd	49	16,1	67	32,4	
Regelmatig / vaak	226	82,7	165	66,9	
Nooit / zelden	3	1,2	2	0,7	<0,001
Psychische symptomen en problemen worden op tijd gesignaleerd (bijv. angst, somberheid) (voor N=267; na N=234)					
Altijd	31	10,5	45	22,2	
Regelmatig / vaak	227	84,6	181	74,4	
Nooit / zelden	9	4,8	8	3,4	0,001
Er wordt tijdig herkend dat een cliënt palliatieve zorg nodig heeft (voor N=259; na N=221)					
Altijd	56	21,1	36	20,0	
Regelmatig / vaak	180	70,3	175	79,4	
Nooit / zelden	23	8,6	10	3,7	0,392
De cliënt wordt geïnformeerd over de ziekte of kwetsbaarheid en de prognose (voor N=236; na N=204)					
Altijd	46	17,5	42	20,1	
Regelmatig / vaak	135	60,7	123	62,6	
Nooit / zelden	55	21,8	39	17,2	0,225
De belangrijkste naaste(n) worden geïnformeerd over de ziekte of kwetsbaarheid en de prognose van de cliënt (voor N=278; na N=230)					
Altijd	202	72,1	162	71,2	
Regelmatig / vaak	75	27,7	68	27,8	
Nooit / zelden	1	0,2	0	0,0	0,879
Er wordt tijdig met de cliënt gesproken over wensen en behoeften voor toekomstige medische behandelingen en zorg (voor N=241; na N=213)					
Altijd	60	23,5	50	24,5	
Regelmatig / vaak	127	55,3	124	60,3	
Nooit / zelden	54	21,2	39	15,2	0,261

Tabel 14 Vervolg

	Voormeting		Nameting		P-waarde gewogen
	N	% gewogen	N	% gewogen	
Er wordt tijdig met naaste(n) gesproken over wensen en behoeften voor toekomstige medische behandelingen en zorg (voor N=270; na N=228)					
Altijd	156	54,0	117	52,9	
Regelmatig / vaak	103	42,3	103	44,4	
Nooit / zelden	11	3,7	8	2,8	0,967
Cliënten en naasten worden zo goed mogelijk betrokken bij belangrijke beslissingen over de zorg (voor N=273; na N=240)					
Altijd	158	54,7	139	62,0	
Regelmatig / vaak	111	44,1	100	37,6	
Nooit / zelden	4	1,2	1	0,4	0,076
Palliatieve zorg wordt afgestemd op de wensen en behoeften van de cliënt en naasten (voor N=264; na N=236)					
Altijd	132	47,6	121	55,6	
Regelmatig / vaak	128	51,0	113	43,9	
Nooit / zelden	4	1,4	2	0,5	0,055
De gemaakte afspraken worden vastgelegd in het individueel zorgplan of cliëntdossier (voor N=263; na N=230)					
Altijd	147	56,1	142	66,3	
Regelmatig / vaak	106	40,7	86	33,1	
Nooit / zelden	10	3,2	2	0,5	0,006
De gemaakte afspraken worden bijgesteld wanneer wensen of behoeften veranderen (voor N=267; na N=230)					
Altijd	138	50,5	137	64,1	
Regelmatig / vaak	120	46,2	89	34,6	
Nooit / zelden	9	3,4	4	1,3	0,001
Er wordt binnen de palliatieve zorg met zorgverleners vanuit verschillende disciplines samengewerkt (voor N=259; na N=234)					
Altijd	131	47,0	108	52,6	
Regelmatig / vaak	125	50,8	118	45,2	
Nooit / zelden	3	1,3	8	2,3	0,447
Voor de cliënt directe naaste(n) worden ondersteund en actief betrokken bij de zorg (voor N=252; na N=235)					
Altijd	91	36,4	83	37,4	
Regelmatig / vaak	141	54,1	140	54,1	
Nooit / zelden	20	9,5	12	9,5	0,193

Tabel 14 Vervolg

	Voormeting		Nameting		P-waarde gewogen
	N	% gewogen	N	% gewogen	
Elke cliënt heeft één centrale zorgverlener of persoonlijk begeleider die de zorg coördineert (voor N=268; na N=238)					
Altijd	168	63,5	151	65,1	
Regelmatig / vaak	94	33,4	85	34,4	
Nooit / zelden	6	3,0	2	0,5	0,373
De organisatie werkt samen met andere organisaties in de regio gespecialiseerd in palliatieve zorg (voor N=143; na N=159)					
Altijd	25	15,7	28	20,9	
Regelmatig / vaak	69	51,4	93	57,2	
Nooit / zelden	49	32,9	38	21,9	0,036
Cliënten krijgen palliatieve zorg van deskundige en evenwichtige zorgverleners (voor N=257; na N=228)					
Altijd	85	30,0	74	35,4	
Regelmatig / vaak	154	63,2	149	62,8	
Nooit / zelden	18	6,9	5	1,8	0,032
Er wordt gestreefd naar de beste kwaliteit van palliatieve zorg voor cliënten en naasten (voor N=251; na N=236)					
Altijd	117	44,1	107	48,6	
Regelmatig / vaak	121	51,1	123	49,6	
Nooit / zelden	13	4,9	6	1,8	0,132
Cliënten sterven op hun plek van voorkeur met voor hen passende zorg (voor N=236; na N=219)					
Altijd	93	39,9	76	35,7	
Regelmatig / vaak	139	58,6	139	62,9	
Nooit / zelden	4	1,5	4	1,4	0,399

'Weet ik niet' is geclassificeerd als missende waarde

Tabel 15 Voorwaarden voor goede nazorg

Voorwaarden zorg na het overlijden van de cliënt	Voormeting		Nameting		P-waarde gewogen
	N	% gewogen	N	% gewogen	
De geboden zorg wordt geëvalueerd met betrokken collega's (voor N=252; na N=229)					
Altijd	128	48,4	132	57,3	0,034
Regelmatig / vaak	107	45,7	88	39,2	
Nooit / zelden	17	5,9	9	3,5	
Na overlijden van de cliënt wordt nazorg geboden aan nabestaanden (onder andere, wordt gevraagd hoe het met de nabestaanden gaat, hoe ze terugkijken op de periode van ziekte en sterven en op de verleende zorg) (voor N=218; na N=193)					
Altijd	99	43,7	97	52,0	0,050
Regelmatig / vaak	101	47,6	85	42,9	
Nooit / zelden	18	8,7	11	5,1	
Na overlijden van de cliënt wordt tijd en aandacht besteed aan medebewoners voor verlies en rouw (voor N=264; na N=223)					
Altijd	158	56,7	140	63,5	0,124
Regelmatig / vaak	99	40,2	78	34,1	
Nooit / zelden	7	3,2	5	2,4	
Er is ondersteuning voor u en uw collega's in het omgaan met (herhaaldelijk) verlies en rouw (voor N=249; na N=211)					
Altijd	124	46,8	105	51,2	0,081
Regelmatig / vaak	102	43,0	95	44,4	
Nooit / zelden	23	10,2	11	4,5	

'Weet ik niet' is geclassificeerd als missende waarde

Tabel 16 Antwoorden van zorgverleners op de vraag of zij specifieke vaardigheden beheersen

Ik acht mijzelf in staat bij mensen met een verstandelijke beperking die een levensbedreigende ziekte of kwetsbaarheid hebben tot het...	Voormeting		Nameting		P-waarde gewogen
	N	% gewogen	N	% gewogen	
Tijdig herkennen van een behoefte aan palliatieve zorg (voor N=196; na N=249)					
Zeker wel	34	12,1	53	22,6	
Hoogstwaarschijnlijk wel	103	33,4	112	45,2	
Waarschijnlijk wel	134	46,7	81	31,1	
Waarschijnlijk niet	25	7,8	3	1,1	<0,001
Systematisch in kaart brengen van symptomen, problemen en behoeften (voor N=294; na N=249)					
Zeker wel	38	12,7	59	24,6	
Hoogstwaarschijnlijk wel	90	31,7	97	39,9	
Waarschijnlijk wel	127	42,8	85	33,3	
Waarschijnlijk niet	39	12,8	8	2,8	<0,001
Tijdig communiceren met de cliënt over wensen en behoeften voor toekomstige medische behandelingen en zorg (voor N=295; na N=245)					
Zeker wel	40	12,6	58	23,1	
Hoogstwaarschijnlijk wel	83	30,7	89	37,7	
Waarschijnlijk wel	125	42,5	87	34,5	
Waarschijnlijk niet	47	14,3	11	4,6	<0,001
Tijdig communiceren met de naasten over wensen en behoeften voor toekomstige medische behandelingen en zorg (voor N=297; na N=247)					
Zeker wel	75	24,2	78	31,8	
Hoogstwaarschijnlijk wel	96	31,7	95	38,4	
Waarschijnlijk wel	97	34,7	64	25,5	
Waarschijnlijk niet	29	9,4	10	4,4	0,001
Zo goed mogelijk betrekken van cliënten en naasten bij belangrijke beslissingen over de zorg (voor N=295; na N=246)					
Zeker wel	79	25,7	90	36,8	
Hoogstwaarschijnlijk wel	100	33,8	102	40,8	
Waarschijnlijk wel	100	34,2	43	18,0	
Waarschijnlijk niet	16	6,3	11	4,4	<0,001

Tabel 16 Vervolg

Ik acht mijzelf in staat bij mensen met een verstandelijke beperking die een levensbedreigende ziekte of kwetsbaarheid hebben tot het...	Voormeting		Nameting		P-waarde gewogen
	N	% gewogen	N	% gewogen	
Bespreken van morele dilemma's met de cliënt en/of naasten (bijv. over botsende ideeën of visies, het afzien of stoppen van verdere behandeling of euthanasie) (voor N=296; na N=247)					
Zeker wel	51	15,8	54	20,2	
Hoogstwaarschijnlijk wel	88	30,9	106	43,4	
Waarschijnlijk wel	110	38,1	67	28,1	
Waarschijnlijk niet	47	15,2	20	8,3	<0,001
Bieden van lichamelijke zorg en de omgang met veel voorkomende lichamelijke symptomen en problemen (bijv. pijn, obstipatie, jeuk, misselijk, benauwd) (voor N=296; na N=246)					
Zeker wel	97	31,1	91	37,0	
Hoogstwaarschijnlijk wel	92	32,6	91	38,5	
Waarschijnlijk wel	81	25,9	53	20,3	
Waarschijnlijk niet	26	10,4	11	4,2	0,003
Omgaan met psychische symptomen en problemen (bijv. angst, somberheid) (voor N=297; na N=247)					
Zeker wel	60	20,0	61	26,0	
Hoogstwaarschijnlijk wel	126	43,5	114	46,5	
Waarschijnlijk wel	88	28,0	71	27,3	
Waarschijnlijk niet	23	8,5	1	0,2	0,001
Aandacht geven aan het sociale welbevinden van de cliënt (bijv. veranderende contacten met anderen, dag invulling) (voor N=295; na N=243)					
Zeker wel	67	22,3	69	29,4	
Hoogstwaarschijnlijk wel	129	43,8	120	47,7	
Waarschijnlijk wel	83	28,2	52	22,4	
Waarschijnlijk niet	16	5,7	2	0,6	0,001
Aandacht geven aan het spiritueel welbevinden van de cliënt (omgaan met ziekte en kwetsbaarheid, dood en doodgaan, levensovertuiging of geloof) (voor N=297; na N=246)					
Zeker wel	37	11,9	53	20,1	
Hoogstwaarschijnlijk wel	99	31,3	104	42,3	
Waarschijnlijk wel	115	38,9	72	31,2	
Waarschijnlijk niet	46	18,0	17	6,4	<0,001

Tabel 16 Vervolg

Ik acht mijzelf in staat bij mensen met een verstandelijke beperking die een levensbedreigende ziekte of kwetsbaarheid hebben tot het...	Voormeting		Nameting		P-waarde gewogen
	N	% gewogen	N	% gewogen	
Schriftelijk rapporteren over symptomen, wensen en behoeften van de cliënt (voor N=297; na N=248)					
Zeker wel	115	37,3	119	48,5	
Hoogstwaarschijnlijk wel	112	39,6	93	36,1	
Waarschijnlijk wel	57	18,4	32	14,2	
Waarschijnlijk niet	13	4,8	4	1,2	0,001
Actief betrekken van de naaste(n) bij de zorg voor de cliënt (bijv. informeren en ondersteunen voor en na het overlijden van de cliënt) (voor N=294; na N=245)					
Zeker wel	87	28,3	100	40,5	
Hoogstwaarschijnlijk wel	100	34,7	91	36,4	
Waarschijnlijk wel	82	27,7	47	30,9	
Waarschijnlijk niet	25	9,3	7	2,1	<0,001
Samenwerken met zorgverleners vanuit verschillende disciplines (voor N=295; na N=245)					
Zeker wel	82	26,9	109	44,1	
Hoogstwaarschijnlijk wel	108	37,7	89	34,7	
Waarschijnlijk wel	84	27,7	39	17,8	
Waarschijnlijk niet	21	7,7	8	3,4	<0,001
Plannen en organiseren van de palliatieve zorg (bijv. zorgen voor een goede taakverdeling, gebruik maken van beschikbare voorzieningen en kennis) (voor N=298; na N=249)					
Zeker wel	54	16,9	74	30,5	
Hoogstwaarschijnlijk wel	92	21,1	88	33,4	
Waarschijnlijk wel	98	33,1	70	29,0	
Waarschijnlijk niet	54	17,9	17	7,2	<0,001
Samenwerken met zorgverleners vanuit andere organisaties in de regio gespecialiseerd in palliatieve zorg (voor N=296; na N=247)					
Zeker wel	27	9,6	45	18,7	
Hoogstwaarschijnlijk wel	83	28,8	82	31,0	
Waarschijnlijk wel	114	37,0	86	35,5	
Waarschijnlijk niet	72	24,7	34	14,8	<0,001
Evalueren van de geboden palliatieve zorg samen met betrokken collega's (voor N=295; na N=248)					
Zeker wel	96	31,6	110	44,1	
Hoogstwaarschijnlijk wel	110	38,5	90	35,3	
Waarschijnlijk wel	73	24,1	44	18,9	
Waarschijnlijk niet	16	5,8	4	1,8	0,001

Tabel 16 Vervolg

Ik acht mijzelf in staat bij mensen met een verstandelijke beperking die een levensbedreigende ziekte of kwetsbaarheid hebben tot het...	Voormeting		Nameting		P-waarde gewogen
	N	% gewogen	N	% gewogen	
Uitdragen van het belang van goede palliatieve zorg binnen het team of organisatie (voor N=297; na N=249)					
Zeker wel	68	22,9	89	35,8	
Hoogstwaarschijnlijk wel	114	37,7	104	41,2	
Waarschijnlijk wel	93	31,7	49	19,4	
Waarschijnlijk niet	22	7,7	7	3,6	<0,001
Ondersteunen van naaste(n) van de cliënt bij rouw en verliesverwerking (voor N=294; na N=245)					
Zeker wel	52	18,6	75	31,2	
Hoogstwaarschijnlijk wel	109	35,2	99	39,2	
Waarschijnlijk wel	102	33,9	59	23,7	
Waarschijnlijk niet	31	12,3	12	5,9	<0,001
Ondersteunen van medebewoners van de cliënt bij rouw en verliesverwerking (voor N=296; na N=247)					
Zeker wel	87	29,1	93	37,8	
Hoogstwaarschijnlijk wel	122	41,2	101	41,1	
Waarschijnlijk wel	72	23,8	48	19,6	
Waarschijnlijk niet	15	5,9	5	1,5	0,003
Het zorgen voor collega's die het emotioneel moeilijk hebben (zorg voor de zorgverleners) (voor N=297; na N=249)					
Zeker wel	90	29,9	99	41,3	
Hoogstwaarschijnlijk wel	109	36,7	106	41,4	
Waarschijnlijk wel	83	27,7	43	17,1	
Waarschijnlijk niet	15	5,8	1	0,2	<0,001
Bieden van goede zorg tijdens de laatste levensdagen van de cliënt (voor N=297; na N=248)					
Zeker wel	116	37,8	115	48,0	
Hoogstwaarschijnlijk wel	108	37,5	99	38,8	
Waarschijnlijk wel	59	19,1	32	12,7	
Waarschijnlijk niet	14	5,7	2	0,5	<0,001
Reflecteren op eigen houding, culturele waarden en (voor)oordelen (voor N=297; na N=248)					
Zeker wel	100	34,4	111	44,8	
Hoogstwaarschijnlijk wel	123	41,9	101	40,2	
Waarschijnlijk wel	64	19,8	36	15,0	
Waarschijnlijk niet	10	3,8	0	0,0	0,001

'Weet ik niet' is geclassificeerd als missende waarde